

«Ο ΚΥΚΛΟΣ ΤΩΝ ΦΙΛΩΝ»:

ΜΙΑ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΒΑΣΙΣΜΕΝΗ ΣΕ ΣΥΝΟΜΗΛΙΚΟΥΣ - ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ ΣΕ ΠΑΙΔΙ ΜΕ ΑΥΤΙΣΜΟ

Λάμπρου Αικατερίνη
δασκάλα Ειδικής Αγωγής
lamproukaterina@gmail.com

Περίληψη: «Ο κύκλος των φίλων» χαρακτηρίζεται ως προσέγγιση ενίσχυσης της κοινωνικής αλληλεπίδρασης, σύμφωνα με την οποία η δύναμη της ομάδας των συνομηλίκων μπορεί να ασκήσει θετική ή αρνητική επίδραση στην ατομική συμπεριφορά. Χρησιμοποιεί συστηματικά τα κοινωνικά δίκτυα, τα οποία λειτουργούν στην τάξη και έτσι διαμορφώνεται ένα περιβάλλον, το οποίο βοηθάει τα παιδιά με αυτισμό να αντιμετωπίσουν τις κοινωνικές ανεπάρκειες, οι οποίες τα εμποδίζουν να ενταχθούν στο γενικό σχολείο (Newton, Taylor & Wilson, 1996). Σκοπός της παρέμβασης αυτής είναι η ανάπτυξη και βελτίωση των δεξιοτήτων επικοινωνίας των παιδιών με αυτισμό και όχι η δημιουργία φιλικών σχέσεων, οι οποίες βέβαια μπορούν να προκύψουν αργότερα (Barratt et al., 1998).

Λέξεις κλειδιά: «Κύκλος των φίλων», αυτισμός, κοινωνική ανεπάρκεια, κοινωνική αλληλεπίδραση.

Εισαγωγή

Ο «Κύκλος των Φίλων» είναι ένα project που εφαρμόστηκε για πρώτη φορά στη Βόρεια Αμερική ως μια σειρά στρατηγικών για την προώθηση της ένταξης των παιδιών με ειδικές ανάγκες σε κανονικά σχολεία (Newton et. al., 1996). Κύκλοι έχουν χρησιμοποιηθεί για τη στήριξη των παιδιών με ένα ευρύ φάσμα αναπηρίας αλλά και άλλων προβλημάτων συμπεριφοράς όπως το bullying και έχουν επίσης χρησιμοποιηθεί όχι μόνο σε σχολικά περιβάλλοντα αλλά και σε επίπεδο γειτονιάς ή κοινότητας (Barratt et. al, 1998). Το πρόγραμμα παρέμβασης που εφαρμόσαμε στη δική μας περίπτωση βασίστηκε στην περιγραφή και τις οδηγίες των *Penny Barratt, Helen Joy, Mo Potter, George Thomas & Philip Whitaker* (1998) όπως το πραγματοποίησαν οι ίδιοι στο project τους στο Leicestershire. Η εφαρμογή του προγράμματος έδειξε ότι ένα τέτοιο πρόγραμμα παρέμβασης θα ήταν απολύτως δυνατόν να εφαρμοστεί σε οποιοδήποτε παιδί με ή χωρίς τη διαγνωστική «ετικέτα».

Ένας κύκλος αποτελείται συνήθως από 6-8 εθελοντές (πιο συχνά από την ίδια τάξη ή από μια ομάδα συνομηλίκων) που συναντιούνται τακτικά (συνήθως μια φορά την εβδομάδα) με το «παιδί εστίασης» και έναν ενήλικα για 8-15 συνεδρίες.

1. Οι στόχοι του «κύκλου των φίλων»

- Να δημιουργήσει ένα δίκτυο υποστήριξης για το παιδί εστίασης.
- Να εντοπίσει τις δυσκολίες, να χαράξει τους στόχους και τις στρατηγικές για την επίτευξη τους.
- Να προσφέρει ενθάρρυνση και αναγνώριση για τις επιτυχίες και την πρόοδο του παιδιού εστίασης και
- να βοηθήσει να εφαρμοστούν αυτές οι ιδέες και οι στρατηγικές στην πράξη (Barratt, et. al, 1998).

2. Προϋποθέσεις και πλαίσιο εφαρμογής του προγράμματος

- Η συμμετοχή και η συμφωνία στο πρόγραμμα, του παιδιού εστίασης και των γονέων του.
- Η συνάντηση με όλη την τάξη (στην οποία το παιδί εστίασης δεν παρίσταται) με σκοπό την επιλογή των εθελοντών, η οποία διαρκεί περίπου 30-40 λεπτά.
- Η ενημέρωση των γονέων και των εθελοντών, με σκοπό να κερδηθεί η συμφωνία για τη συμμετοχή των παιδιών τους στο πρόγραμμα.
- Οι εβδομαδιαίες συναντήσεις του κύκλου με το «παιδί εστίασης» και του διευκολυντή ενήλικα (20-30 λεπτά περίπου).

3. Τα βασικά στάδια

Για την επιτυχή δημιουργία και τη λειτουργία ενός κύκλου απαιτείται η συνεργασία και η συναίνεση των εμπλεκόμενων. Για να μειωθεί ο κίνδυνος της επένδυσης άσκοπου χρόνου και ο κίνδυνος των αυξημένων προσδοκιών, προτάθηκε από τους αρχικούς εμπνευστές του προγράμματος η ακόλουθη σειρά διαπραγμάτευσης:

- α. Συνάντηση και ενημέρωση** με τον ανώτερο στην ιεραρχία καθώς και με τους εμπλεκόμενους του προσωπικού της σχολικής μονάδας, με τους γονείς του παιδιού για το οποίο σκοπεύουμε να δημιουργήσουμε τον κύκλο, με «το παιδί εστίασης», με τα πιθανά μέλη του κύκλου και με τους γονείς των επιλεγμένων εθελοντών (Barratt, et. al., 1998).
- β. Συνάντηση με τη Σύμβουλο ΕΑΕ:** Στην αρχή του προγράμματος ενημερώσαμε τη Σύμβουλο Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης (ΕΑΕ) και της εκθέσαμε την πρόθεσή μας να πραγματοποιήσουμε το συγκεκριμένο πρόγραμμα στο τμήμα ένταξης (Τ.Ε.). Συζητήσαμε για τα βήματα, τις δυσκολίες και τους φόβους μας σχετικά με αυτό. Στο τέλος της συζήτησης αποσπάσαμε τον ενθουσιασμό, την έγκριση και τη συμφωνία της. Στη συνέχεια ενημερώσαμε το διευθυντή του σχολείου καθώς και τη δασκάλα της γενικής τάξης.
- γ. Επικοινωνία με τους γονείς του «παιδιού εστίασης»:** Η προσωπική προσέγγιση με τους γονείς του «παιδιού εστίασης» είναι απαραίτητη. Πρέπει να γνωρίζουν με σαφήνεια τι συνεπάγεται το πρόγραμμα και να έχουν κάποια ρεαλιστική ιδέα των πιθανών αποτελεσμάτων. Ο όρος «κύκλος των φίλων» είναι μάλλον παραπλανητικός, πράγμα που μπορεί να σημαίνει ότι οι φίλιες μπορεί απλά να δημιουργηθούν με την αναζήτηση εθελοντών. Στην αρχή του σχολικού έτους συναντηθήκαμε με τους γονείς της μαθήτριας προκειμένου να σχεδιάσουμε το πρόγραμμα που θα παρακολουθούσε στο Τ.Ε.. Τους ενημερώσαμε σχετικά με το πρόγραμμα, τις δυσκολίες και τα θετικά αποτελέσματα στις δεξιότητες επικοινωνίας από την εφαρμογή του προγράμματος στις χώρες όπου έχει εφαρμοστεί. Έδειξαν ενθουσιασμένοι ως προς το πρόγραμμα, αλλά επιφυλακτικοί ως αρνητικοί σχετικά με την ενημέρωση των γονιών των εθελοντών.
- δ. Συζήτηση με «το παιδί εστίασης»:** Μια από τις προϋποθέσεις για τη λειτουργία και σύσταση του «κύκλου» είναι η ελεύθερη και εν γνώσει συναίνεση του «παιδιού εστίασης». Αυτό είναι μια εύκολη αρχική δήλωση, αλλά απαιτείται προσεκτική και υποκειμενική κρίση στην πράξη. Οι πληροφορίες που θα δοθούν από τον ενήλικα προς το «παιδί εστίασης» πρέπει να είναι απόλυτα σαφείς και όσο το δυνατόν πιο προσιτές. Η συγκατάβαση του παιδιού μπορεί να βασιστεί στο τι θα φανταστεί ότι θα του προσφέρει «ο κύκλος» και πώς θα ήταν αυτή η εμπειρία. Η άρνηση συμμετοχής μπορεί να βασίζεται σε παρόμοιους λόγους ή μπορεί π.χ. να είναι μια στιγμιαία αντίδραση στην προοπτική ότι θα χάσει κάποια ώρα διαλείμματος ή κάτι άλλο.

ε. Συνάντηση με την τάξη του «παιδιού εστίασης» - Επιλογή εθελοντών: Η πρώτη συνάντηση βασίστηκε στενά σε ό,τι περιγράφεται από τους Newton et. al. (1996) και ήταν ένα ουσιαστικό πρώτο βήμα στη διαδικασία δημιουργίας ενός κύκλου. Αυτό που μπορούμε να αναφέρουμε από την εμπειρία μας από τη διαδικασία αυτή είναι, ότι αποτελεί μια ισχυρή και πολύτιμη δραστηριότητα από μόνη της.

στ. Παροχή πληροφοριών στους γονείς των εθελοντών «του κύκλου»: Στο πρόγραμμα του Leicestershire από τους Barratt et. al. (1998) θεωρήθηκε ότι ήταν απαραίτητη η παροχή πληροφοριών στους γονείς των εθελοντών, προκειμένου να επιδιωχθεί η συναίνεσή τους, λόγω του ότι «έτρεξε» με τη συμμετοχή εξωτερικών υπηρεσιών. Έτσι, μετά από συζήτηση με το Διευθυντή της σχολικής μονάδας που θα εφαρμοζόταν, συμφωνήθηκε ότι θα πρέπει να λειτουργήσουν με βάση αυτό που ονομάζεται «αρνητική συναίνεση». Μια τυπική επιστολή εστάλη στους γονείς των εθελοντών μαθητών, δίνοντας κάποιες βασικές πληροφορίες και καλώντας τους να επικοινωνήσουν με το διευθυντή του σχολείου για οποιεσδήποτε ανησυχίες ή ερωτήσεις.

Στην περίπτωσή μας το βήμα αυτό προσπεράστηκε και δεν υιοθετήθηκε, για πάρα πολλούς λόγους που έχουν να κάνουν με τη νοοτροπία της ελληνικής κοινωνίας και το μη ξεκάθαρο θεσμικό πλαίσιο. Η παρέμβαση εντάχθηκε ως τριμηνιαία δραστηριότητα σε πρόγραμμα για τη «Διαφορετικότητα» στην Ευέλικτη Ζώνη, που εφάρμοξε συνάδελφος στην τάξη του «παιδιού εστίασης»

4. Εφαρμογή του προγράμματος - Το προφίλ του παιδιού

Το πρόγραμμα εφαρμόστηκε σε μαθήτρια της Στ' τάξης με διάγνωση Διάχυτης Αναπτυξιακής Διαταραχής (Δ.Α.Δ.) και οριακής νοημοσύνης. Η Μ. έχει δυσκολία στην κατανόηση σύνθετων εννοιών και εκφράζεται με κυριολεκτικό λόγο. Έχει αναπτύξει σε περιορισμένο βαθμό τις δεξιότητες επικοινωνίας. Δεν έχει συνεχόμενη βλεμματική επικοινωνία και όταν κουράζεται εκδηλώνει θυμό. Σε γνωστικό επίπεδο, στη γλώσσα, διαβάζει με ευχέρεια και χρωματισμό φωνής κείμενα επιπέδου της τάξης, η κατανόηση όμως είναι περιορισμένη, ιδιαίτερα των μεταφορικών εκφράσεων. Στα μαθηματικά, γνωρίζει τον αλγόριθμο της πρόσθεσης με κρατούμενο, της αφαίρεσης με δανεισμό, την προπαίδεια του πολλαπλασιασμού, τον αλγόριθμο του πολλαπλασιασμού διψήφιου με μονοψήφιο και λύνει προβλήματα μιας πράξης πρόσθεσης ή αφαίρεσης με εικονιστική αναπαράσταση.

5. Η συνάντηση με όλη την τάξη - Επιλογή των εθελοντών

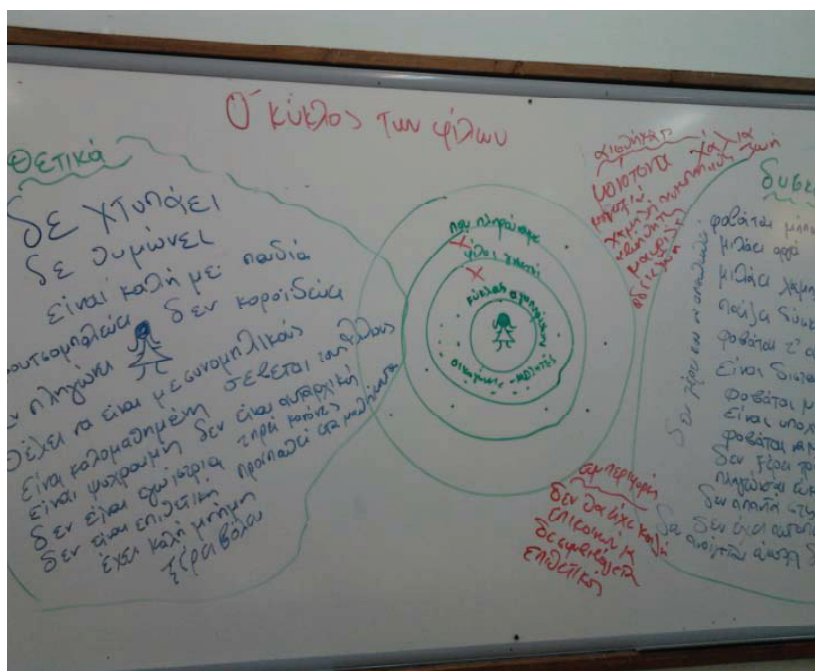
Στην πρώτη συνεδρία με όλη την τάξη είχαμε τη δυνατότητα να δούμε τις σημαντικές επιπτώσεις της συζήτησης στη στάση των συνομηλίκων προς το «παιδί εστίασης», ανεξάρτητα από τη μετέπειτα δημιουργία του κύκλου. Μια ολόκληρη ώρα ήταν απαραίτητη, για να πάρει μεγαλύτερη αξία αυτή η συνάντηση. Επίσης ήταν απαραίτητο ο ενήλικας/διευκολυντής να δημιουργήσει ένα πνεύμα συνυπευθυνότητας με τα παιδιά και να τονίσει ότι η τάξη είχε κληθεί να βοηθήσει (τόσο το παιδί εστίασης όσο και τον δάσκαλο) και να σεβαστεί τα συναισθήματα και τις προτάσεις που εκφράζονται.

Η διάταξη των καθισμάτων ήταν κυκλική, το «παιδί εστίασης» δεν ήταν παρόν, η δασκάλα του Τμήματος Ένταξης αυτοπαρουσιάζεται στους μαθητές λέγοντας, ότι μέχρι σήμερα την έβλεπαν να κάνει μάθημα στη Μ., σήμερα βρίσκεται στην τάξη τους για να μιλήσουν για τη Μ. Η συζήτηση ξεκίνησε ξεκαθαρίζοντας στους μαθητές ότι είναι ασυνήθιστο να μιλάμε πίσω

από την πλάτη κάποιου και δεν επιτρέπεται να γίνεται αυτό, όμως στην περίπτωση μας η Μαρία είναι ενημερωμένη για αυτή τη συνάντηση και έχει συμφωνήσει. Της έχει γνωστοποιηθεί ότι οι συμμαθητές της μαζί με την εκπαιδευτικό του Τμήματος Ένταξης θα συζητήσουν για αυτήν, προκειμένου να τη βοηθήσουν να βρει τρόπους επικοινωνίας μαζί τους, γιατί είναι κάτι που η ίδια θέλει πάρα πολύ. Δόθηκε έμφαση στο ότι χρειαζόμαστε τη βοήθειά τους (μαθητών τάξης), για να σκεφτούμε τρόπους με τους οποίους η Μ. μπορεί να βοηθηθεί (έμφαση στην ανάγκη και την αξία των ιδεών τους). Τέθηκαν οι κανόνες της συζήτησης, ότι δηλαδή πρώτον ο καθένας ακούει και σέβεται τη γνώμη του άλλου, δεύτερον δεν θα γίνεται καμία αναφορά για το ποιος είτε τι, σε ποιον και για ποιους και τέλος τονίστηκε ότι οι ενήλικες έχουν επίσης δεσμευθεί από την παρούσα εμπιστευτικότητα.

Στη συνέχεια της συζήτησης επικεντρωθήκαμε σε θετικά στοιχεία της μαθήτριας π.χ. είναι καλή στο..., κάνει ωραία πράγματα για το ..., και φτιάξαμε μια λίστα όλων των συνεισφορών σε ένα διάγραμμα (flip chart). Στο πρόγραμμα που εφαρμόστηκε από τους Barratt et. al. (1998) αλλά και στο δικό μας, οι μαθητές έδειξαν μεγάλη διορατικότητα και δημιουργικότητα στον **εντοπισμό των θετικών** χαρακτηριστικών και των συμπεριφορών του «παιδιού εστίασης». Ο φόβος μας ότι η τάξη μπορεί να μην αναγνωρίσει θετικές πτυχές δεν επαληθεύτηκε. Αφού καταγράφηκαν τα θετικά στοιχεία της μαθήτριας, προσανατολίσαμε τη συζήτηση στον **εντοπισμό των δυσκολιών** της. Εξηγήσαμε ότι έχουμε ακούσει για μερικές δυσκολίες της, αλλά πιθανώς όχι όλες. Φτιάξαμε ένα κατάλογο (λίστα) με τις δυσκολίες και περιγράψαμε τα **συναισθήματα** και το **χαρακτήρα** της.

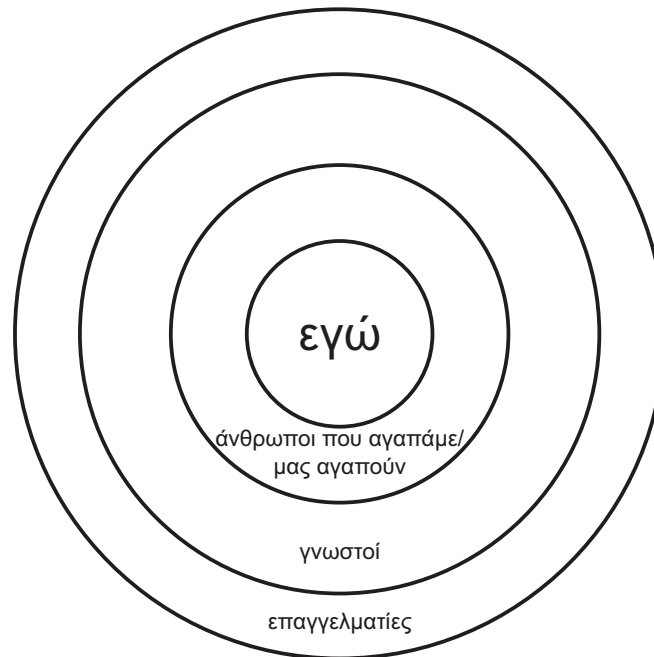
Το κλειδί για τη διαδικασία φαίνεται πως είναι η ανησυχία του ενηλίκου να αναζητήσει πληροφορίες ανοιχτά, δίκαια, και χωρίς να καταδικάσει τον εντοπισμό ή την αναγνώριση των δυσκολιών του «παιδιού εστίασης». Ο κατάλογος ήταν μακρύτερος και πιο ποικιλόμορφος από ό,τι θα μπορούσε να είχε προβλεφθεί και η διαδικασία του «να δοθεί πίστωση» με αυτόν τον τρόπο, επίσης, φαίνεται να διευκόλυνε την πιο δύσκολη αποστολή της συζήτησης σχετικά με τις δυσκολίες του παιδιού. Στην πράξη, τα παιδιά της τάξης παρουσίασαν αξιοσημείωτη διορατικότητα αναγνωρίζοντας βασικά αυτιστικά χαρακτηριστικά και βελτίωσαν σημαντικά την αποδοχή και την κατανόηση που έδειχναν προς το «παιδί εστίασης» (βλέπε εικόνα 1).

Εικόνα 1. Πρώτη συνάντηση με την τάξη

Στη συνέχεια συζητήσαμε με τα παιδιά για το τι είναι φίλια και μετά τα συμπεράσματα της συζήτησης, εισάγαμε τους κύκλους (βλέπε πίνακα 1).

ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ «ΚΥΚΛΟΥ ΤΩΝ ΦΙΛΩΝ»

Πίνακας 1 από Newton, et. al. (1996)

- (1) Εγώ-εσείς
- (2) Οι άνθρωποι που αγαπάμε και που μας αγαπούν
- (3) Φίλοι / Γνωστοί

(4) Οι άνθρωποι που πληρώνουμε για να είναι στη ζωή μας (επαγγελματίες, γιατροί, δικηγόροι). Κατόπιν ζητήσαμε από κάποιο/μια μαθητή/τρια να συμπληρώσει τους κύκλους του/της στο διάγραμμα. Αφού δώσαμε κάποια παραδείγματα, συζητήσαμε με τους μαθητές **τι θα συνέβαινε αν...** α) Ο Κύκλος 2 και 3 δεν είχαν ανθρώπους ή μόνο ένα ή δύο σε αυτό. β) Πώς θα ένιωθαν για αυτό- (λίστα συναισθημάτων). γ) Πώς θα συμπεριφερόντουσαν – (λίστα συμπεριφορών). δ) Σύγκριση της λίστας συναισθημάτων και συμπεριφορών με τις υπάρχουσες δυσκολίες. Συγκρίναμε τις λίστες συναισθημάτων και συμπεριφοράς με τις υπάρχουσες δυσκολίες της μαθήτριας. Οι μαθητές μπαίνοντας σε αυτόν τον υποθετικό προβληματισμό συνειδητοποίησαν ότι και οι ίδιοι θα μπορούσαν να έχουν κάποιες από τις δυσκολίες της συμμαθήτριάς τους και αναρωτήθηκαν τι θα μπορούσαν να κάνουν.

Στο σημείο αυτό εξηγήσαμε ότι έχουμε ακούσει για μια ιδέα που ονομάζεται «Κύκλος των Φίλων» και θα θέλαμε να δημιουργήσουμε μια ομάδα η οποία θα βοηθήσει τη Μαρία με τις δυσκολίες της. α) Εξηγήσαμε τι θα χρειαζόταν για τη δημιουργία αυτού π.χ. συνάντηση μια φορά την εβδομάδα ίσως την ώρα της Ευέλικτης Ζώνης ή σε κάποιο διάλλειμα. β) Εξηγήσαμε ότι μόνο 6/8 συμμαθητές θα συμμετείχαν. γ) Ζητήσαμε να σκεφτούν αν θα ήθελαν να εργαστούν εθελοντικά. Μοιράσαμε μικρά κομμάτια χαρτιού, να γράψουν το όνομά τους στο χαρτί είτε με ένα ναι ή ένα όχι. Επιμείναμε στην εμπιστευτικότητα, χωρίς άγχος και «καμία πίεση». Εξηγήσαμε ότι δεν είναι δυνατόν να επιλεγούν όλοι αλλά ίσως χρειαστούν νέα άτομα στην

ομάδα σε μεταγενέστερη ημερομηνία, ότι ο καθένας μπορεί να αναλάβει την ευθύνη για την παροχή βοήθειας.

Προσφιλής μέθοδος για την επιλογή εθελοντών με εμπιστευτικό τρόπο είναι να δοθούν στην τάξη κομμάτια χαρτί, πάνω στα οποία, τα παιδιά θα γράψουν το όνομά τους και ένα «ναι», αν ενδιαφέρονται να συμμετέχουν ή ένα «όχι», αν δεν ενδιαφέρονται. Αυτό συνέβη στο τέλος της συζήτησης που είχαμε στην τάξη με στόχο να αξιοποιηθεί ο ενθουσιασμός που είχε δημιουργηθεί στα παιδιά κατά τη διάρκεια της συνάντησης. Σε αυτό το σημείο εξηγήθηκε ότι είναι πολύ πιθανό να είναι αυξημένη η προσφορά των εθελοντών σε σχέση με τα άτομα που απαιτούνται για τη δημιουργία του κύκλου των φίλων, ωστόσο όσοι δεν θα επιλεγούν αρχικά (ή σε πρώτο στάδιο) θα τοποθετηθούν σε μια λίστα επιλαχόντων. Τονίστηκε επίσης ότι, αν ένας εθελοντής δεν επιθυμεί να συνεχίσει να είναι μέλος του «κύκλου», μπορεί ανά πάσα στιγμή να αποχωρήσει. Το συγκινητικό από τη διαδικασία αυτή ήταν ότι δεν λάβαμε ούτε ένα «όχι» και πως τα παιδιά δεν αρκέστηκαν στο «ναι» αλλά έγραφαν και τους λόγους που θα ήθελαν να μουν στον κύκλο («Δώστε μου την ευκαιρία να τη γνωρίσω», «θέλω να τη βοηθήσω», «θέλω να γίνω φίλη της» κ.τ.λ.). Στη επιλογή των εθελοντών σεβαστήκαμε τη βούληση των γονιών του παιδιού εστίασης αλλά και του ίδιου του παιδιού για το με ποιον θα ήθελε να είναι πιο κοντά και επιλέξαμε με βάση κυρίως αυτό το κριτήριο.

6. Συνάντηση με τον «κύκλο των φίλων»

Στην πρώτη συνάντηση με τους εθελοντές και το «παιδί εστίασης» εξηγήσαμε τι είναι αυτή η ομάδα. Επαναλάβαμε τους βασικούς κανόνες. Υπενθυμίσαμε τους στόχους της ομάδας δηλαδή ότι πρώτα θα εργαστούμε με τη Μ. προκειμένου να τη βοηθήσουμε να κάνει φίλους, δεύτερο να τη βοηθήσουμε να εντοπίσει και να ξεδιαλύνει τις δυσκολίες στην επικοινωνία και τρίτο να στηρίζουμε ο ένας τον άλλο, βοηθώντας τη.

Στη συνέχεια ρωτήσαμε τον καθένα τους, για τους λόγους που ήθελε να είναι εθελοντής. Ζητήσαμε από την ομάδα να επαναλάβει τη λίστα με τα θετικά (επισημαίνουμε ότι η Μαρία δε γνώριζε τι ειπώθηκε στην πρώτη συνεδρίαση αφού δεν ήταν παρούσα) και να προσθέσει στη λίστα των θετικών. Συζητήσαμε για τις δυσκολίες που θα πρέπει να βελτιώσει η συμμαθήτριά τους, ζητήσαμε την περιγραφή των συμπεριφορών και μετατρέψαμε κάθε προβληματική συμπεριφορά σε ένα θετικό στόχο περιγράφοντας τι θα έπρεπε να κάνει το παιδί εστίασης παρά τι δε θα έπρεπε να μην κάνει. Ζητήσαμε από τη Μ. να προσθέσει κάτι αν ήθελε στις προηγούμενες λίστες και κουβεντιάσαμε για τις αλλαγές που θα συμβούν αν επιτύχει αυτούς τους στόχους και πώς αυτές θα επηρεάσουν τους γύρω της. Εξηγήσαμε ότι θα πρέπει να εργαζόμαστε για 1 ή 2 στόχους σε έναν συγκεκριμένο χρονικό διάστημα και ρωτήσαμε την ομάδα συμπεριλαμβάνοντας και το «παιδί εστίασης» να αποφασίσει με ποιο στόχο θα ξεκινήσουμε (προτείναμε στα παιδιά ότι είναι καλύτερα να ξεκινήσουμε με κάτι γρήγορα εφικτό). Χρησιμοποιήσαμε την τεχνική του καταγισμού ιδεών, πιθανών τρόπων για να φτάσουμε στο στόχο. Επιλέξαμε από κοινού να ξεκινήσουμε από τη συμμετοχή της Μαρίας στις παρέες των παιδιών, βοηθήσαμε την ομάδα να διευκρινίσει τα βήματα και συμφωνήσαμε για τις ευθύνες και τα όρια του καθενός (τονίστηκε ότι το «παιδί εστίασης» είναι υπεύθυνο για τη δική του συμπεριφορά και δώσαμε έμφαση στις ρεαλιστικές προσδοκίες σχετικά με την επίτευξη των στόχων. Στο τέλος συμφωνήσαμε σε ένα όνομα για την ομάδα και κανονίσαμε την επόμενη συνάντηση.

Η ομάδα των συνομηλίκων ένιωθε μεγάλη έκπληξη όταν έμαθε στην πρώτη μας συνάντηση ότι η Μ. είχε χόμπι (έφτιαχνε κοσμήματα με διάφορα υλικά) και διάβαζε βιβλία και περιοδικά της ηλικίας τους («Σούπερ Κατερίνα», «Το ημερολόγιο μιας ξενέρωτης»), έτσι το όνομα της ομάδας

δόθηκε μέσα από τα βιβλία που διάβαζε η Μ.. Συμφωνήθηκε σε μια επόμενη συνάντησή μας να φτιάξουν από ένα βραχιόλι και να το φορούν όλα τα μέλη του κύκλου.

7. Οι επόμενες συναντήσεις του κύκλου

Οι επόμενες συναντήσεις του κύκλου ήταν πάνω στα ίδια βήματα. Γινόταν ένα είδος προθέρμανσης, το «ζέσταμα» των σχέσεων, ακολουθούσε καταιγισμός ιδεών, δηλαδή σχόλια που έφερναν ζεστά και ευχάριστα συναισθήματα σε όλα τα μέλη της ομάδας, αναφορά «καλών νέων», σε ποιες περιπτώσεις πήγε καλά το παιδί εστίασης (με τη συμμετοχή ή όχι των μελών). Λαμβάναμε πληροφορίες για το τι είπε ή έκανε το παιδί εστίασης, διερευνούσαμε τους τρόπους που έδρασαν οι συμμετέχοντες ή θεώρησαν ότι έπρεπε να δράσουν. Ρωτούσαμε για κάθε επιτυχία στην προσπάθεια επίτευξης των στόχων. Στη συνέχεια γινόταν αναφορά των άσχημων νέων. Συζητούσαμε για όλα τα εμπόδια που απαντήθηκαν από τα παιδιά στα βήματα που ακολουθούσαν προς την επίτευξη/κατάκτηση του στόχου. Διατυπώνονταν οποιαδήποτε άλλα προβλήματα και ιδέες για λύσεις τους. Στην πορεία της συζήτησης τα ίδια τα μέλη έθεταν το νέο στόχο, πρότειναν ιδέες για λύσεις (αν δεν είχαν διατυπωθεί πιο πριν) σχεδιάζαμε τις λεπτομέρειες και συμφωνούσαμε για την ανάληψη ευθυνών και τη διεξαγωγή των δράσεων.

8. Στόχοι που υλοποιήθηκαν

Η Μ. παρουσίασε τα ενδιαφέροντά της (διάβασμα βιβλίων, κατασκευή κοσμημάτων, βόλεϊ). Η ομάδα των συνομηλίκων συμφώνησε να κατασκευάσουν κοσμήματα και να τα πουλήσουν στο Χριστουγεννιάτικο Παζάρι του σχολείου (βλέπε εικόνα 2).

Εικόνα 2. Κατασκευή κοσμημάτων για το Χριστουγεννιάτικο Παζάρι

Η συμμετοχή του «παιδιού εστίασης» ήταν ουσιαστική και έδωσε τη δυνατότητα στους συμμαθητές της να δουν τη δημιουργικότητα και τη φαντασία της. Έμαθε να φτιάχνει το αγαπημένο της γλυκό προκειμένου να τους κεράσει σε κάποια επίσκεψη στο σπίτι της. Αποδέχτηκε και έκανε προσκλήσεις για σινεμά, για βόλτα σε εμπορικό κέντρο και για παιχνίδι σε πάρκο της γειτονιάς. Με αφορμή τον περίπατο στο εμπορικό κέντρο, αποσαφηνίσαμε έννοιες, όπως «μόδα», αλλαγές ρούχων ανά εποχή, (χειμωνιάτικη μόδα, καλοκαιρινή μόδα) ενδυμασίες κατάλληλες ανά περίσταση. Έμαθε νέα παιχνίδια («οι ψείρες», «το πατητό») προκειμένου να συμμετέχει

στα παιχνίδια του διαλείμματος με τους συμμαθητές της και δημιουργήθηκε ομάδα βόλεϋ στα διαλείμματα με τη συμμετοχή της ίδιας. Η ομάδα του «κύκλου» συμφώνησε να της μαθαίνουν στο διάλειμμα από μια παράγραφο του μαθήματος που θα ακολουθούσε. Έτσι δημιούργησαν μεταξύ τους «ομάδα Ιστορίας», «ομάδα Φυσικής» κ.τ.λ. όπου αναλάμβαναν με λίγα λόγια να της μαθαίνουν μια παράγραφο ή την περίληψη του μαθήματος προκειμένου να συμμετέχει στο μάθημα της επόμενης ώρας. Συζητήσαμε θέματα γύρω από την εφηβεία που την απασχολούσαν (έμμηνος ρύση, τρόποι αντιμετώπισης στο σχολείο, υγιεινή και συμπεριφορά).

9. Τι έδειξε η εφαρμογή του προγράμματος

Από την παρατήρηση της δασκάλας της τάξης της, των γονιών της μαθήτριας, των μελών του «κύκλου» και τη δική μας, διαπιστώθηκε ότι η Μ. έκανε σημαντικά βήματα προόδου στον τομέα της επικοινωνίας.

Στον «κύκλο των φίλων» η Μ. μιλούσε για τα ενδιαφέροντά της, πρότεινε λύσεις, πρόσφερε και δεχόταν αλληλεπίδραση, γελούσε, χαιρόταν και έδειχνε ενθουσιασμό.

Στην τάξη αυξήθηκε η συμμετοχή της στη μαθησιακή διαδικασία και σημείωσε πρόοδο στα μαθήματα. Επικοινωνεί περισσότερο με τους συμμαθητές της και δείχνει να έχει βελτιωθεί η αυτοπεποίθησή της.

Στο διάλειμμα προσέγγιζε περισσότερο τους συνομηλίκους και συμμετείχε στα παιχνίδια των συμμαθητών της μετά από δική τους παρότρυνση. Οι συμμαθητές της, την νοιάζονταν περισσότερο στα διαλείμματα και σπάνια θα μπορούσε να δει κανείς τη Μ. να περιφέρεται μόνη της. Προσέγγιζε πιο εύκολα από πριν τα αγόρια και συνομιλούσε μαζί τους.

Στο σπίτι μετέφερε και λεκτικά νέα από το σχολείο, ενώ πρωτύτερα προτιμούσε να ζωγραφίζει και να βάζει διαλόγους στα σκίτσα της. Επικοινωνεί με τους συμμαθητές της τηλεφωνικά για να ρωτήσει για μαθήματα ή για να μάθει νέα τους αν απουσιάζουν. Επικοινωνεί για να προσκαλέσει συνομηλίκους στο σπίτι.

Η εμπειρία μας από την εφαρμογή του προγράμματος έδειξε:

- α. Ότι θα ήταν απολύτως δυνατόν να εφαρμοστεί ένα τέτοιο πρόγραμμα παρέμβασης σε οποιοδήποτε παιδί με ή χωρίς διαγνωστική «ετικέτα».
- β. Η ομάδα των συνομηλίκων έδειξε σημαντική αντίληψη για τη φύση των δυσκολιών του «παιδιού εστίασης». Παράλληλα έδειξαν να ωφελούνται και τα μέλη από αυτή τη διαδικασία και συμμετοχή. Έμαθαν να σέβονται και να αποδέχονται τη διαφορετικότητα, να μπαίνουν στη θέση του άλλου (ενσυναίσθηση), να βοηθούν χωρίς να περιμένουν αντάλλαγμα (εθελοντισμός) και να αποκτούν δεξιότητες επικοινωνίας και διαπροσωπικών σχέσεων.
- γ. Οι εθελοντές έρχονταν με δημιουργικές και πρακτικές ιδέες και ήταν πρόθυμοι να συνεχίσουν τη συμμετοχή τους.
- δ. Το «παιδί εστίασης» έδειξε βελτιωμένη συμπεριφορά και λιγότερη ανησυχία για την ανάμειξη με τους συμμαθητές τους.
- ε. Ένα τέτοιο πρόγραμμα όπως αναφέρεται και από την Καλύβα, (2005) είναι προτιμότερο να εφαρμόζεται στην αρχή που εισέρχεται το παιδί σε ένα σχολικό πλαίσιο προκειμένου να αποφεύγεται η στοχοποίησή του, η απόρριψη και η είσπραξη αρνητικών συναισθημάτων από τα παιδιά.

Θεωρούμε ότι ήταν σημαντικό το ότι εκφράστηκαν οι ανησυχίες των συνομηλίκων σχετικά με το παιδί εστίασης και το ότι έγιναν αποδεκτές. Το γεγονός ότι οι ανησυχίες αυτές ελήφθησαν

σοβαρά υπόψη από έναν ενήλικα (και από κοινού με άλλα μέλη της τάξης) με κάποιο τρόπο επικυρώνει αυτά τα συναισθήματα, που δεν είναι απλώς μια ιδιότυπη προσωπική τους αντίδραση ούτε αποτελεί εκδήλωση κακής συμπεριφοράς/επιθετικότητας προς το «παιδί εστίασης».

Η συνειδητοποίηση εκ μέρους των συνομηλίκων ότι «δεν είμαι μόνο εγώ» που αισθάνομαι ή το αντιμετωπίζω έτσι, φάνηκε να επιτρέπει σε μερικά παιδιά να αντιληφθούν τη συμπεριφορά του «παιδιού εστίασης» έξω από το επίπεδο της διαπροσωπικής αντιπαλότητας, με αποτέλεσμα να χαμηλώσουν οι τόνοι και να απεμπλακούν από την εκτόξευση κατηγοριών. Αυτό με τη σειρά του βοήθησε στην αλλαγή των αντιλήψεων σχετικά με το «παιδί εστίασης» αλλά και του τρόπου απόδοσης ευθυνών. Μετά από αυτή τη συνειδητοποίηση, οι συμμαθητές του δεν αντιλαμβάνονται το «παιδί εστίασης» ως «παράξενο» αλλά ως ένα παιδί που προσπαθεί να τα βγάλει πέρα με τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Barratt P., et. al., (1998), Children with autism and peer group support using «circle of friends», **British Journal of Special Education**, Volume 25, No 2 (June).
- Bliss T. & Tetley J., (1994), **Circle Time Lane Duck Enterprises**, Bristol.
- Καλύβα Ε., (2005), **Αυτισμός, Εκπαιδευτικές και Θεραπευτικές Προσεγγίσεις**, Αθήνα: Παπαζήσης.
- Newton C., Taylor G. & Wilson D., (1996), Circles of friends: An inclusive approach to meeting emotional and behavioural needs, **Educational Psychology in Practice**, 11: 4.

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

www.autism.org.uk
www.inclusive-solutions.com
www.ncb.org.uk